

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright
29. 09. 2012.

Gustav Landauer

Slabi državnici, još slabiji narod!

**i odlomci iz drugih tekstova Gustava
Landauera i sekundarne literature**

Gustav Landauer
Slabi državnici, još slabiji narod!
i odlomci iz drugih tekstova Gustava Landauera i sekundarne literature
1910.

Preveo Aleksa Golijanin, 2011. <http://anarhija-blok45.net1zen.com>
„Schwache Staatsmänner, schwächeres Volk!“, *Der Socialist*, 15. jun 1910.
„Weak Statesmen, Weaker People!“, Gustav Landauer, *Revolution and Other
Writings: A Political Reader*, translated and edited by Gabriel Kuhn, PM Press
2010, str. 213–214. Ostali izvori su navedeni uz izabrane odlomke.

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

1910.

je praktično jedino njegovo delo koje je bilo prevedeno u celini, do pojave zbornika koji je 2010. priredio Gabrijel Kun.

Martin Buber, *Paths in Utopia* (Landaueru je posvećeno celo poglavlje), 1949. Potražiti na scribd.com ili na adresi redakcije (Pomoćna arhiva Porodične biblioteke).

Russell Jacoby, *Picture Imperfect: Utopian Thought for an Anti-Utopian Age*, Columbia University Press 2005. Veoma važna knjiga, ne samo zbog Landauera. Potražiti na webu ili na adresi redakcije (Pomoćna arhiva Porodične biblioteke).

Eugene Lunn, *Prophet of Community: the Romantic Socialism of Gustav Landauer*, University of California Press 1973. Najbolja Landauerova biografija i jedna od najboljih istorijskih biografija uopšte, koja odlično dočarava celu epohu, ne samo život i ideje svog glavnog protagonista. Nažalost, nije dostupna preko weba, osim u fragmentima, na books.google.com.

Landauerovi tekstovi na nemačkom mogu se naći na webu, sporadično, a najveći izbor sam pronašao na blogu, <http://raumgegenzement.blogspot.de/category/gustav-landauer/> Ta arhiva možda nije najpreglednija, ali dovoljno je da u okviru bloga potražite neki tekst na osnovu originalnog naslova.

Predgovor za drugo izdanje eseja *Za socijalizam*, 1919.

Ništa, ništa na svetu, ne osvaja tako neodoljivo kao dobrota. . . I tako smo, jednim potezom, naime, u tom naletu koji je poneo i nas, preuzeli vođstvo. Od nas se očekuje da povedemo ljude putem koji vodi u socijalizam. Ali kako bismo ih drugačije mogli voditi, osim primerom? Zavladao je kaos. Nove aktivnosti i previranja ukazuju se na horizontu. Duhovi se bude, duše prihvataju odgovornost, ruke akciju. Neka ova revolucija bude preporod. . . Neka živi revolucija, neka raste i dostiže nove visove, u teškim i čudesnim godinama koje su pred nama. Neka, u tom zadatku, narode ponese novi, stvaralački duh, ponikao u novim okolnostima, iz prvobitnih, večnih i bezuslovnih dubina, taj novi duh koji zaista stvara nove uslove. Neka revolucija proizvede religiju, religiju delanja, života, ljubavi, koja ljude čini srećnim, koja ih izbavljuje i pruža snagu da prevaziđu nemoguće okolnosti. Šta znači život? Umrećemo, uskoro, svi umiremo i zapravo ne živimo. Ništa ne živi, osim onoga što napravimo od sebe, što radimo sa samima sobom. Stvaranje je to koje živi; ne stvorenje, samo tvorac. Ništa ne živi, osim dela časnih ruku i vođstva čistog, izvornog duha. (Minhen, 3. januar 1919.)

Osnovna bibliografija

Gustav Landauer (1870–1919), *Revolution and Other Writings: A Political Reader*, PM Press 2010, translated by Gabriel Kuhn. Potražiti na scribd.com ili na adresi redakcije („Pomoćna arhiva“ Porodične biblioteke).

The Anarchist Library: Gustav Landauer, http://theanarchistlibrary.org/authors/Gustav_Landauer.html Tu se, između ostalog, nalazi i kompletan tekst knjige *Za socijalizam* (Aufruf zum Sozialismus): Gustav Landauer, *For Socialism* (na sajtu: *Call to Socialism*), Telos Press 1978, translated by David J. Parent. Taj tekst se smatra za najverniji prikaz Landauerovih ideja i nije uključen u prethodnu zbirku, pošto je od ranije bio dostupan čitaocima sa engleskog govornog područja. To

Sadržaj

Napomena	5
Slabi državnici, još slabiji narod!	6
Russel Jacoby, o Gustavu Landaueru	7
Dvanaest načela Socijalističkih saveza	9
Za socijalizam	10
Čemu teži Socijalistički savez?	13
Prvi maj	15
Naselje	15
Socijalistički put	16
Kroz odvajanje do zajednice	17
Predgovor za drugo izdanje eseja <i>Za socijalizam</i> , 1919.	18
Osnovna bibliografija	18

celoviti, nepodeljeni duh već postigao. U takva vremena, svest je snažna i delotvorna. Svest je znanje stečeno na osnovu osećanja; znanje povezano s maštom, energijom, snagom. Ono što obično nazivamo znanjem – refleksija, deljenje, kategorizacija, rastvaranje i preraspoređivanje – vlada samo onda kada je svest slaba. To je ono što odlikuje naše doba. Naše doba je vreme slabe energije i nedostatka samopouzdanja, vreme čekanja, pre nego eksperimentisanja i stvaranja, vreme tromosti, pre nego kretanja. Što ta vremena budu duže trajala, to će nauka, društvena teorija i društveni zakoni biti neprozirniji. Usled naše nesposobnosti za kretanje ka mračnom, nepoznatom i nemogućem, imamo filistarstvo umesto realizma, spekulacije umesto života, apstrakcije umesto ispunjena.

U ovakva vremena, ne smemo se prepustiti pukoj refleksiji o stvarnosti koja nas okružuje i idejama koje nam obuzimaju misli. Moramo pronaći ljude koji su spremni da ostave za sobom ovu ružnu, tlačiteljsku i iskvarenu stvarnost i upute se ka novoj. Moramo se upitati ko su danas *stvaraoci*. Ono što bi prevashodno trebalo da nas zanima nisu teorije i ideali ljudi, već njihova snaga da više ne *učestvuju* u ovome.

Kroz odvajanje do zajednice

Durch Absonderung zur Gemeinschaft, 1900. (1901)

Dalje od države, što je moguće dalje! Dalje od robe i trgovine! Dalje od filistara! Osnujmo – nas nekolicina, koji se osećamo kao naslednici milenijuma, kao jednostavna i večna bića, koji smo bogovi – malu zajednicu radosti i aktivnosti. Izgradimo sebe kao uzorna ljudska bića. Izrazimo sve svoje strasti: žudnju za spokojstvom, kao i žudnju za aktivnošću; žudnju za refleksijom, kao i žudnju za slavljem; žudnju za radom, kao i žudnju za odmorom. Za nas nema drugog puta!

Kroz odvajanje do zajednice – što znači: rizikujemo sve, zato da bismo živeli kao celovita ljudska bića; odbacimo površnosti uobičajenih, autoritarnih zajednica; izgradimo, umesto njih, zajednice koje će biti odraz svetske zajednice, koju činimo mi sami! Dugujemo to sebi i svetu. Ovaj poziv je upućen svima koji mogu da ga čuju!

Ipak, u svemu tome prisutna je jedna crta koja nas odvaja od tih ljudi. Većina njih se zadovoljila time da stvori prostor za sebe, zajednicu koja godi njihovim dušama. Neki od njih su u tome bili uspešni. Prikupili su dovoljno privatnih sredstava da bi ostavili za sobom bedu i ružnoću života u kapitalizmu i stvorili sopstvenu sreću; sreću koja odgovara njihovim želja i srcima – ali koja slabo mari za druge. Mi želimo da brinemo o drugima; i želimo da se o oni brinu o nama. (. . .)

Psihološki posmatrano, jasno je da ono što radimo, radimo i zbog sebe. Da, to je zbog nas, zbog našeg zadovoljstva. Ipak, ne možemo biti zadovoljni, ako smo izolovani! Mi želimo da budemo s našim ljudima! „Naši ljudi“: to često znači ljudi koji se sudaraju sa onima koji ih okružuju; ljudi koji napuštaju one koji ostaju bespomoćni u svojoj bedi, koji ne znaju šta da rade i koji često ne žele da preduzmu ništa. *Naši ljudi* su *novi ljudi*; to su ljudi i kultura koje naš duh ima u vidu. To znači i sledeće: iako se, u izvesnom smislu, odjavamo i krećemo napred zbog nas samih, to ipak prevashodno činimo zbog *puta*, iz neuništive i duboko ukorenjene želje, zbog onoga od čega smo napravili središte svog bića. Ne odvajamo se prevashodno zbog naše *udobnosti* – činimo to zbog (svih) *nas*; drugim rečima, za revoluciju.

Ta reč, „revolucija“, zaista pomaže da se sagleda crta koja nas razdvaja od usamljenika – od onih koji ne streme celini i koji ne shvataju da naš pokret mora imati istorijske posledice, da mora stvoriti novi duh i nove uslove; bez toga, to ne može biti naš pokret. Ipak, kada govorimo o revoluciji, moramo povući jasnu granicu koja nas deli od onih koji sebe nazivaju „revolucionarima“, čak i kada dremaju ili su samo napola budni i ne rade ništa, osim što večito sanjare i pričaju. (. . .)

Socijalistički put

Vom Weg des Sozialismus, Der Sozialist, 1. jul 1909.

Mešavina nevinih osećanja, aktivnih sila i instinktivnog znanja ljudi već je ovom svetu donela mnogo toga dobrog. Nauka i učene analize često su zaostajale i samo formulisale teorije na osnovu onoga što je

Napomena

Ovaj izbor tekstova i odlomaka počinje prevodom Landauerovog teksta iz 1910, *Slabi državnici, još slabiji narod!*, koji sadrži verovatno najčešće citirane reči iz nekog anarhističkog pamfleta iz „klasičnog“ perioda: „Država je stanje, odnos između ljudi. . .“ Ostatak izbora čine fragmenti iz nekoliko njegovih najvažnijih dela, koji će, nadam se, voditi ka potpunijem predstavljanju Landauera u ovoj sredini. Ovaj izbor je bio predstavljen i u *Žurnalu* anarhije/ blok 45, od 17. 09. 2011. (<http://anarhija-blok45.net1zen.com>)

AG, 30. april 2012.

Slabi državnici, još slabiji narod!

Bledi, nervozni, bolešljivi i slabašni čovek sedi za svojim radnim stolom i piše note. Komponuje simfoniju. Radi marljivo i služi se svim tajnama zanata kojima je ovladao. Simfoniju izvodi orkestar od sto pedeset ljudi; u trećem stavu, nastupaju deset timpana, petnaest nakovanja i orgulje; u poslednjem stavu, njima se pridružuju hor od osam glasova i pet stotina članova, kao i dodatni orkestar sastavljen od duvača i bubnjeva. Publika je opčinjena nastupom te ogromne sile, njenom zavidljujućom snagom.

Naši državnici i političari – kao i cela vladajuća klasa, u sve većoj meri – podsećaju nas na tog kompozitora, koji zapravo nema nikakvu moć, ali koji lako upravlja masama kao neka spoljašnja sila. Naši političari i državnici takođe kriju svoju stvarnu slabost i bespomoćnost iza džinovskog orkestra, koji se povinuje svakoj njihovoj komandi. U ovom slučaju, orkestar čine ljudi pod oružjem, vojska.

Gnevni povici političkih partija, psovke građana i radnika, pesnice koje se stežu po džepovima, sva ta opozicija i kritika vlasti, ne uzimaju se previše ozbiljno, zato što im nedostaje podrška elementa koji je u svakom narodu prirodno najradikalniji: mladih ljudi, između dvadeset i dvadeset pet godina. Ti ljudi su postrojani u trupe pod komandom naše nesposobne vlade i spremni su da bespogovorno izvrše svako njeno naređenje. Pošto je to tako, oni samo pomažu da sva beda našeg političkog stanja i nesposobnost naše vlade ostanu neprimećeni, gledano spolja ili iznutra, čak i u očima samog režima.

Mi socijalisti znamo kako se socijalizam – to jest, neposredna komunikacija pravih interesa ljudi – borio protiv vladavine privilegovanih i izmišljotina njihove politike tokom poslednjih sto i više godina. Želimo da nastavimo i ojačamo tu snažnu istorijsku tendenciju, koja teži slobodi i pravdi. To želimo da postignemo buđenjem duha i stvaranjem drugačije društvene stvarnosti. Ne zanima nas nikakva državna politika.

Ako bi silama neduhovne i nasilne politike ipak uspelo da stvore velike ličnosti, to jest, jake političare, obdarene vizijom i energijom, onda bismo možda imali poštovanja za te ljude, čak i ako bi se nalazili u neprijateljskom taboru. Mogli bismo se pomiriti s činjenicom da će vladavina starih sila potrajati još neko vreme. Ipak, postaje sve očiglednije da država ne počiva na ljudima čvrstog duha i velike prirodne snage. Ona, u sve većoj

Prvi maj

Der erste Mai, Der Sozialist, 1. maj 1909.

Ono što je od suštinskog značaja jeste pripremanje stvarnosti koju želimo, a ne propagiranje privremenih mera. Socijalizam koji želimo nije socijalizam političkih institucija već onaj komunalnih organizacija. Znamo, isto tako dobro kao i naši neprijatelji (i možda bolje od njih), šta sve mora nestati, ako želimo da ostvarimo taj cilj. Ipak, svesni smo da to neće nestati tek tako, na osnovu agitatorskih osuda. To je uverenje malodušnih. Ono ukazuje na *nedostatak kreativnosti, ispod pompeznog plašta radikalizma*. Ono što je zaista važno jeste *aktivna izgradnja nečeg novog*.

Ako želite socijalizam, to jest, ako želite da živite u lepoti i sreći, u zajednicama pravde i solidarnosti, onda ih stvarajte! Tražite pukotine u kapitalizmu i pronađite načine za izbegavanje ekonomskog rata. Smislite kako da više ne proizvodite za kapitalističko robno tržište već da biste zadovoljavali sopstvene potrebe. To je kolektivni proces: što se pojedinci pokažu sposobnijim da udruže svoje potrebe, kreativnost i živote, to će biti delotvorniji.

Naselje

Die Siedlung, Der Sozialist, 15. jul 1909.

Ljudi nezadovoljni svojim životima odavno su počeli da napuštaju gradove da bi osnivali naselja na zemlji. To se dešava u Severnoj Americi, Brazilu, Australiji, Engleskoj, Švajcarskoj i drugde. Nije tačno da su ti pokušaji uvek bili neuspešni. Neke od tih naseobina održale su se do naših dana. Neke žive u skladu s komunističkim načelima. Druge proizvode za kapitalističko tržište, na primer, razne rukotvorine, i udružuje se u trgovačke zadruge.

zavise od zastupnika, od političara – od tih „staratelja naroda“? Od njih nikada nije došlo nešto dobro.

Mi kažemo da se sve mora preokrenuti! Ne želimo da čekamo na revoluciju da bismo tek onda počeli sa ostvarenjem socijalizma; *mi počinjemo sa ostvarivanjem socijalizma zato da bismo doveli do revolucije!* (. . .)

Šta će nas dovesti do socijalizma? *Generalni štrajk!* Ali, to će biti generalni štrajk posebne vrste, veoma drugačiji od onog koji zagovaraju politički agitatori i prihvataju povodljive mase; oni koji aplaudiraju uveče, a sutradan izjutra se vraćaju u fabrike.

Generalni štrajk, koji se obično predlaže, znači da sedimo skrštenih ruku i čekamo da vidimo ko ima više snage i izdržljivosti, radnici ili kapitalisti. Nije nas strah da izjavimo sledeće: imajući u vidu način na koji su kapitalisti danas organizovani, sve su veće šanse da prevagu odnesu *oni*, a ne radnici. To važi za manje štrajkove, ali još više za one veće, kao i za *pasivni* generalni štrajk. Niko ne bi trebalo da se plaši da pogleda istini u lice! Da, ponekad je bolno gledati u istinu širom otvorenih očiju, posebno kada su one naviknute na pomrčinu i izmaglicu – ali, to je nužno!

Mi pozivamo na *aktivni generalni štrajk!* To ne znači da se odmah okrećemo „borbi protiv države i kapitala“. *Ne počinjemo s kraja, nego s početka!* Ako sve do sada za socijalizam nije urađeno ništa, ako od njega još nema ni traga, za šta bi onda trebalo da se borimo i umiremo? Za dominaciju nekakvih vođa, koji će nam govoriti šta da radimo, šta da proizvodimo i kako da to distribuiramo? Zar ne bi bilo bolje kada bismo to znali i radili sami? Zato kažemo: prava akcija radnih ljudi je . . . *rad!* U aktivnom generalnom štrajku radnici će izgledati kapitaliste, zato što će *raditi za sebe i svoje potrebe!*

Naravno, vi kapitalisti i dalje ćete imati novac, dokumenta i mašine. Jedite ih! Trgujte njima! Prodajte ih! Radite šta vam je volja. Ali, to vam neće pomoći. . . *i zato radite!* Radite kao i mi. Nećete više dobijati naš rad. Zadržaćemo ga za sebe. I oslobodićemo ga vaših stega. Sada ćemo ga koristiti za stvaranje socijalizma.

meri, počiva na ljudskom neznanju i pasivnosti. To važi čak i za najnesrećnije među njima, za proleTERSKE mase. Mase još uvek ne shvataju da moraju napustiti državu i zameniti je, da moraju stvoriti nešto drugo. To ne važi samo za Nemačku već i za ostale zemlje.

S jedne strane, imamo moć države i bespomoćnost masa, razbijenih na nemoćne pojedince; s druge strane, imamo socijalističku organizaciju, društvo društava, savez saveza, rečju, narod. Borba između te dve strane mora postati stvarna. Moć država, važećih zakona i onih koji zastupaju stari poredak, sve više će slabiti. Ceo sistem bi mogao nestati bez traga *kada bi ljudi počeli da se konstituišu kao narod nezavisno od države*. Ali, ljudi to još nisu shvatili. Još uvek im nije jasno da će država nastaviti da obavlja određene funkcije i da se ukazuje kao neminovnost sve dok ono što bi trebalo da je zameni, socijalistička stvarnost, ne zaživi.

Sto se može preturiti, a prozor razbiti. Ipak, oni koji misle da je i država samo stvar, slična fetišu, koja se može uništiti tako što će se razbiti, nisu ništa drugo nego sofisti i naivni sledbenici Reči. *Država je stanje, odnos između ljudi, način na koji se ljudi ophode jedni prema drugima; ona se može uništiti samo tako što ćemo stupiti u drugačije odnose, tako što ćemo početi da se ponašamo drugačije jedni prema drugima.*

Apsolutistički monarh je rekao: država, to sam ja. Mi, koji sebe zatičemo zarobljenim u okvirima apsolutističke države, moramo pogledati istini u oči: država, to smo mi; i to će biti tako, sve dok *nismo ništa drugo*, sve dok ne stvorimo institucije neophodne za istinsku zajednicu i istinsko društvo ljudskih bića.

Gustav Landauer, 1910.

Russel Jacoby, o Gustavu Landaueru

Picture Imperfect: Utopian Thought for an Anti-Utopian Age
(Columbia University Press 2005, str. 94–112)

Landauer, anarhistički utopista, stvorio je sebi ime u predratnoj Nemačkoj kao pisac, prevodilac (Šekspir, Vitman, itd.) i predavač . . .

Jedno poglavlje iz *Puteva utopije* (Martin Buber, *Paths in Utopia*, 1949) posvećeno je Landaueru, koga Buber smatra zaslužnim za postavljanje komunalnih temelja utopije. Landauer nije težio stvaranju neke nove države (kao marksisti ili cionisti), već obnovi ljudskih odnosa. Buber citira Landauera koji taj zadatak opisuje kao „smekšavanje okorelih srca, tako da ono što je u njima sahranjeno može izaći na površinu; tako da ono što sada izgleda mrtvo može doći do izražaja i rasti na svetlosti“. Ono što je potrebno jeste „istinski duh zajednice“.

U svom životu, književnom delu i duhu, Landauer je bio inkarnacija modernog jevrejskog utopizma. U svojoj klasičnoj studiji *Ideologija i utopija*, Karl Manhajm (Karl Mannheim) navodi Landauera kao primer ekstremnog utopizma. Njegovi spisi, njegova blaga priroda, njegova nasilna smrt i Buberova privrženost održavali su njegove ideje u životu – ali ne i naročito uspešno. Jedan biograf se žali kako je uprkos svim Buberovim naporima, koji je u međuvremenu postao svetski poznat filozof, „sećanje na Landauera potonulo u nezasluženi zaborav“.

Landauer se napajao na izvorima jevrejskog mesijanstva i utopizma. U svojoj knjizi *Jevreji kao rasa i kulturni narod*, Fric Kan (Fritz Kahn, *Die Juden als Rasse und Kulturvolk*, 1920) smešta Landauera u tradiciju Mojsija i Marksa, kao jevrejskog spasitelja i proroka. Landauer je bio potpuno obuzet idejom o izlasku ljudi iz sadašnjeg ropstva, ka zemlji „lepote, ljubavi i dostojanstva“. Ipak, teško ga je svrstati u neku kategoriju. Jedan moderni urednik je to dobro izrazio: Landauer je bio anarhista „koji nije imao drugog izbora nego da sarađuje s dogmatskim socijalistima i partijskim kadrovima (neuspeo pokušaj saradnje s nemačkim boljševicima iz vremena Bavarske Republike, 1919; *nap. prev.*); pacifista koji je shvatao da je naličje revolucije teror; mistik, koji nije verovao u boga; Jevrej koji nije sledio judaizam; cionistički simpatizer, koji je prezirao nacionalizam“. Bio je i ikonoklastični utopista – utopista koji nije imao poverenja u utopističke planove.

Landauer je celog život nastojao da stvarnost preobrazi politizacijom „Duha“. . . . Uprkos nepokolebljivom utopizmu, Landauer je izbegavao detaljne planove. Kao i kod Bubera, za njegov utopizam nisu bile presudne „zajedničke kuhinje“ već „Duh“ i „Zajednica“. . . .

Tokom narednih meseci (zima i proleće 1919), reforme, revolucija i kontrarevolucija uhvatile su se u koštac širom Nemačke. Landauer je delovao

Socijalizam je, vi, marksisti, moguć u svakom trenutku i s bilo kakvom tehnologijom. Za prave ljude, on je moguć u svakom trenutku, čak i s primitivnom tehnologijom. Opet, čak i s veličanstveno razvijenom mašinskom tehnologijom, od njega, među pogrešnim ljudima, nema ništa.

Svesni smo da nikakav razvoj *ne mora* doneti socijalizam. Ne znamo za takvu nužnost ili prirodni zakon. . . . Kapitalizam se *neće nužno* promeniti u socijalizam.¹ On *ne mora* nestati. Socijalizam neće nužno nastupiti, niti se marksistička formula – kapital-država-proletarijat-socijalizam – mora ostvariti, što i nije tako loše. Ukratko, nikakav socijalizam uopšte ne mora doći.

Ipak, socijalizam *može* doći i *treba* da dođe – ako to *želimo*, ako ga stvaramo. I to je ono što ćemo ovde pokazati.

Čemu teži Socijalistički savez?

Was will der Sozialistische Bund?, 1908.

Socijalistički savez želi da ujedini sve ljude koji ozbiljno streme ostvarenju socijalizma.

Rečeno vam je da socijalizam može zameniti eksploataciju, proletarizaciju i kapitalizam tek u dalekoj budućnosti. Rečeno vam je da treba čekati, dok se stvari ne „razviju“. Mi kažemo: *socijalizam neće nikada doći, osim ako ga ne sami ne stvorite!*

Neki među vama tvrde kako prvo mora doći do revolucije. Ali, kako? I odakle? Odozgo? *Državni socijalizam?*

Gde su primeri, gde su začeci, gde je seme istinski socijalističkog rada, razmene i zajednice? Toga nema čak ni u tragovima ili nagoveštajima; ljudi nisu ni svesni koliko su takvi primeri nužni. Da li zaista žele da

¹ Ovo nije Marks ili ne sasvim, ali to je bila glavna ideja nemačkih socijaldemokrata i glavni izgovor za njihovu oportunističku politiku. Pošto će kapitalizam, s daljim razvojem tehnologije i proizvodnih snaga, ionako neminovno nestati, nema razloga za suviše radikalne i rizične poteze. (AG)

(Kritika marksizma)

Ti ljudi (marksisti, preciznije, socijaldemokrate tog vremena; *nap. prev.*) nemaju nikakav instinkt o tome šta društvo zaista znači. Nemaju ni najmanju predstavu o tome da društvo može biti samo društvo društava, samo njihov savez, samo sloboda. Zato ne znaju da socijalizam može značiti samo anarhiju i udruživanje. Oni veruju da je socijalizam oblik vladavine. Ali, tu su i oni drugi, koji žude za kulturom, žele da izgrade socijalizam zato što žele da se oslobode razbijenosti i bede koji vladaju u kapitalizmu, kao i od njegovih pratilaca, siromaštva, razduhovljenosti i prinude, koji su samo druga strana ekonomskog individualizma. Ukratko, oni žele da se oslobode države, da bi stupili u društvo društava i dobrovoljne saveze. (. . .)

Marksizam je sirovi pregalac koji ne zna za ništa važnije, ništa uzvišenije, ništa svetije od tehnologije i njenog progresa. . . Bezgranično poštovanje koje zaljubljenici u progres gaje prema tehnologiji ključ je za razumevanje izvora marksizma. Otac marksizma nije ni istraživanje istorije, niti Hegela. To nisu ni Smit, ni Rikardo, niti neko od premarksističkih socijalista, a još manje volja i žudnja za kulturom i lepotom među ljudima. Otac marksizma je vodena para. Stare gospođe proriču iz šoljica za kafu. Karl Marks je proricao iz vodene pare. Ono što je Marks video kao socijalizam, kao neposrednu pripremnu fazu socijalizma, nije bilo ništa drugo nego organizacija proizvodnih pogona na osnovu zahteva koje je u okviru kapitalizma postavila parna mašina. (. . .)

Naime, socijalizam, kao mogućnost – recimo to odmah, tako da i marksisti mogu da nas čuju, dok pramenovi njihove maglovite i sirove teorije progresa još lebde u vazduhu – ne zavisi od ma kojeg oblika tehnologije ili zadovoljavanja potreba. Socijalizam je moguć *u svakom trenutku*, ako ga dovoljno ljudi želi. Ali, on će uvek izgledati drugačije, uvek će počinjati i napredovati drugačije, u zavisnosti od nivoa raspoložive tehnologije, to jest, od broja ljudi koji počinju da ga ostvaruju i od sredstava koja razvijaju ili koja su nasledili iz prošlosti – ništa ne nastaje ni iz čega. I zato, kao što sam prethodno objasnio, ovde nema iscertavanja ideala, nema detaljnog opisa Utopije. Pre svega moramo jasnije istražiti uslove u kojima smo zatečeni i naše duhovne sklonosti. Tek onda možemo reći kakav socijalizam želimo i kakvim se ljudima obraćamo.

u Minhenu, kao govornik, delegat i ministar (Bavarska Republika) . . . Uhapšen je 1. maja, u kući Kurta Ajsnera (Kurt Eisner). Sutradan je odveden u zatvor u Štadelhajmu, u okolini Minhena, gde su ga obesni vojnici prvo pretukli kundacima i čizmama, a onda ubili. *Njujork Tajms* je izvestio da je „Gustava Landauera, ministra obrazovanja . . . ubila rulja“, nakon što su ga zarobile vladine trupe.

Nekoliko meseci ranije, Landauer je napisao novi predgovor za svoj esej *Za socijalizam* (Aufruf zum Sozialismus, 1911), koji kao da je naslutio putanju njegovog utopijskog eksperimenta. Napisan 3. januara 1919, predgovor se završava rečima: „Umrećemo, uskoro, svi umiremo . . . Ništa ne živi, osim onoga što napravimo od sebe, što radimo sa samima sobom. . . Ništa ne živi, osim dela časnih ruku i vođstva čistog, izvornog duha.“ To bi mogao biti prikladan epitaf: samo duh ostaje.

Dvanaest načela Socijalističkih saveza

Gustav Landauer, *Die zwölf Artikel des Sozialistischen Bundes*, 1908; druga verzija, 1912.

8. Sve dok se primeri socijalizma ne ostvaruju i ne žive, nade u preobražaj društvenih odnosa i vlasničkih prava ostaće jalove.

9. Socijalizam nema ništa s državnom politikom, demagogijom ili s radničkom klasom koja se bori za vlast. Niti se može svesti na pitanje preobražaja materijalnih uslova. Socijalizam je pre i iznad svega pokret duha.

10. Anarhija je drugo ime za socijalizam – samo, zbog negativnog značenja i čestih nesporazuma, manje korisno. Istinski socijalizam je suprotnost i državi i kapitalističkoj ekonomiji. Socijalizam se može razviti samo iz duha slobode i dobrovoljnog udruživanja; on se može javiti samo u pojedincima i njihovim zajednicama.

10. Kultura ne počiva na ma kojem obliku tehnologije ili načinu za zadovoljavanje potreba već na duhu pravednosti. [stavka 10. iz prve verzije, 1908]

12. Stvaranje socijalističkih saveza zahteva da proleteru napuste industrijske gradove i nasele se na zemlji, gde će poljoprivredu, proizvodnju i zanatstvo formirati zadrugu, a podela na intelektualni i fizički rad biti ukinuta. Rad će biti radosna aktivnost, a ljudi će imati osećaj pripadnosti; to će nam, kao pojedincima, omogućiti da se uspostavimo i kao zajednice i kao narod.

Za socijalizam

Aufruf zum Sozialismus, 1911.

Nikakav progres, nikakva tehnologija, nikakva virtuoznost neće nam doneti spasenje i blaženstvo. Samo na osnovu duha, samo iz najdublje potrebe i unutrašnjeg bogatstva može doći do tog velikog preobražaja koji zovemo socijalizam. (. . .)

. . . da, da! Znam da se reč duh često pojavljuje u ovoj knjizi. Možda je to zato što ljudi našeg doba, posebno takozvani socijalisti, izgovaraju reč „duh“ tako retko i ponašaju se tačno u skladu s tim. Ne postupaju duhovno i zato ne postižu ništa stvarno i praktično; a i kako da postignu nešto stvarno, ako razmišljaju tako malo! (. . .)

Kao što smo rekli, kapital nije stvar već duh koji vlada između nas. Ne oskudevamo u sredstvima za proizvodnju i trgovinu; kada bismo samo još otkrili sebe i svoju ljudsku prirodu! Ipak, zemlja je deo spoljašnje prirode. Ona je deo prirode kao vazduh ili svetlost. Ona je neotuđivi posed svih ljudi. Ali, zemlja je postala vlasništvo nekolicine! (. . .)

Moramo povratiti zemlju. Socijalističke zajednice moraju redistribuirati zemlju. Zemlja nije ničije privatno vlasništvo. Neka zemlja bude bez gospodara; tek onda će ljudi biti slobodni. (. . .)

Socijalisti ne mogu izbeći borbu protiv vlasništva nad zemljom. Borba za socijalizam je borba za zemlju. Pitanje socijalizma je pre svega agrarno pitanje. (. . .)

I zato, ujedinito se da bismo osnivali socijalistička domaćinstva, socijalistička naselja, socijalističke zajednice. (. . .)

Put je otvoren, otvoreniji nego ikada, koji može dovesti do revolucije i rušenja sadašnjeg sistema. Počnimo u malim razmerama, dobrovoljno, odmah, svuda. Ova poziv je upućen *tebi*, vama i vašim prijateljima! (. . .)

Ono što je nekada bilo živo, slika ili vera ili nepokolebljiva svest da je svet, u svojoj suštini, kako ga osećamo duboko u sebi, nešto sasvim drugačije od onoga što nam govori utilitarni razum, kao i istinsko zajedništvo ljudi, udruženih u male, dobrovoljne grupe, u skladu s takvim viđenjem sveta – sve to je nestalo, zajedno s praznoverjem. Sav napredak nauke i tehnologije nije mogao da stvori zamenu za taj gubitak. To je razlog zašto smatram da je ovo doba period opadanja, zato što je suštinska crta kulture, duh koji povezuje ljude u zajednicu, potisnut. (. . .)

Svi mi smo samo prosjaci, jadnici i budale, zato što je novac bog i zato što je novac postao ljudožder. Socijalizam to preokreće. Socijalizam je novi početak. Socijalizam znači povratak prirodi, ponovno venčanje s duhom, obnovu naših odnosa. (. . .)

Ne vredi čekati na čovečanstvo, da se ono ujedini, na uspostavljanje komunalne ekonomije i pravedne razmene, ako nismo pronašli i oživeli čovečanstvo u sebi, kao pojedincima.

Sve počinje s pojedincem i sve zavisi od pojedinca. U odnosu na ono što nas danas okružuje i sputava, socijalizam je najveći zadatak kojeg su se ljudi ikada prihvatili. On se ne može ostvariti pomoću nekih spoljašnjih lekarija, kao što su prinuda ili lukavstvo. (. . .)

Socijalizam nije nauka, iako zahteva sve moguće vrste znanja, kao neophodan uslov za oslobađanje od sujeverja i lažnog života, zato da bismo mogli slediti pravi put. Ali, socijalizam je svakako umetnost, nova umetnost, koja pokušava da gradi sa živim materijalom. (. . .)

Svako ko želi da uradi nešto za socijalizam, mora se naučiti da radi na osnovu predosećanja o intuitivno pojmljivoj, a opet nepoznatoj radosti i sreći. Svemu tek treba da se naučimo: radosti rada, zajedničkom interesu, uzajamnoj brizi. Sve smo zaboravili, ali sve to i dalje osećamo u sebi.

Socijalizam, kao stvarnost, može se samo učiti; socijalizam je, kao i život, pokušaj. (. . .)